

deductiónak köszönheték nagy sikereiket? És ha Földes mégis azt mondja, hogy «nincs oly magasröptű phantasia, nincs oly mély elme, mely az élet sokoldalúságát és az ezen sokoldalúságban érvényesülő általános irányokat apróra képes volna megalkotni», s hogy «egy jól megfigyelt ténynek gyakran több értéke van, mint köteteket megtöltő speculatióknak» — ebben talán igaza lehet, de viszont mi azt vethetjük ellen, hogy alig ismerünk nagy sociologiai igazságokat, melyek nem a deductiv természettudományi módszer hypothesisai alkalmazásából nyerték volna szilárd támaszpontjaikat. s még kevésbbé ismerünk olyanokat, melyeket a merő inductio eredményezett volna a társadalmi tünetények complicált viszonyulatai közepette. Meurgernek, Cairnesnek ez álláspontot igazoló meggyőző okoskodásait Földes is idézi, és — hozzátehetjük — legtávolabbról sem ingatja meg.

Nagy tudás és széles látkör nyilatkozik azonban ezúttal is e kiváló nemzetgazdaságtani írónk művében, a mellett, hogy a korunkat mozgó nagy gazdasági kérdések józan kritikáját nyújtja, így a szabadverseny, az uzsora stb. tanában. Érdekkel várjuk a következő részt is, a társadalmi gazdaságtan alkalmazott tanaival, a társadalomgazdaság és társadalompolitika számos függő kérdéseivel, melyeket Földes a bő tudományos apparatus daczára, bizonynyal a nagy közönség igényeihez is alkalmazkodva, vonzóan, érdekesen fog tudni előadni.

* * *

«*Kossuth és kora. Irta Hentaller Lajos. Budapest, 1894. Az Athenaeum-társulat kiadása.*»

A szabadságharcra vonatkozással bíró emlékek egyik legbuzgóbb gyűjtője és kutatója az, a ki a nemzeti gyász alkalmára Kossuth egy újabb életrajzával lép itt fel, némileg magasabb történetírói igényekkel, mint a melyek az eddigi, részben határozott ponyvairói célzattal piacra bocsátott vállalkozásokat jellemzik. Ez azonban nem azt jelenti még, hogy azért Hentaller műve is — bár a rendelkezésére levő adatok alapján (ideértve a szóbeli közléseket is) sok újat mond — teljesen kimerítő volna, sőt még azt sem, hogy a meglevő Kossuth-bibliographiát teljesen és mindenoldalulag kihasználná. Itt-ott éppenséggel tévedésektől sem ment; hogy p. o. többet ne idézzünk, könyve 314. lapján

az 1867-iki választásnál szerinte a német-üröghiek a volt kormányzót választották képviselőjükké, holott ez Kossuth Ferencz volt.

De igen sok elsőrendű fontosságú forrást Kossuth Lajos életrajzához nem is látszik ismerni Hentaller; így például nem ismeri Kossuth és Wesselényi levélváltását, melyeket Jakab Elek tett közzé K. Papp Miklós «Történeti Lapjai»-ban, s melyekben többek közt maga Kossuth részletesen is leírja Metternichkel való találkozását, a mire nézve pedig Hentaller azt jegyzimog, hogy «Kossuth erről sohasem írt». Nem csoda aztán, ha ily források ismerete híján Kossuthnak Landererrel való viszonyát sem tudja megvilágítani részletesen.

Épp olyan hiányos Kossuth álláspontjának objectív történeti megvilágítása a dunai confoederatio terve ügyében azon döntő fontosságú okmány ismerete nélkül, melyet maga Kossuth intézett e kérdésben Vukovich Sebőhöz, s melyet töredékes följegyzésben Rónay Jácint tartott fenn kézirat gyanánt tíz példányban nyomtatott naplótöredékeiben. Végre Kossuthnak az angol diplomatiához való viszonyát illetőleg is csak legújában nagyfontosságú hivatalos okmányok láttak napvilágot Russel lord életrajzában, melyek Russel és Palmerston levélváltásában tüntetik föl Kossuth angolországi útjának diplomatiái háttérét és előzményeit. Mindezekről nem bír tudomással Hentaller; ellenben igen sok kőszamendemondának túlságos jelentőséget látszik tulajdonítani s azokat helyes kritikai mérlegelés nélkül komoly forrás gyanánt ezítálja.

Készséggel elismerjük, hogy Hentaller sok új és eredeti dolgot is felhasznál könyvében saját gyűjteményei alapján s ezért bár a fentjelzett okokból nem tekinthetjük munkáját rendszeres monographiának és kimerítő, végleges életrajznak, de ki ennek megírására egykor vállalkozni fog, annak mindenkor hasznos és nélkülözhetetlen anyagául fog szolgálni.

— V.

MONTESQUIEU ÉS ROUSSEAU.

— Első közlemény. —

I.

A XVIII. század politikai bölcsekedésének alapvonása: a szabadság eszméjének kifejtése; ¹ célja: a mult előítéletei, ódon hagyományai helyébe az emberi méltóságnak és jognak érvényesítése. Jellemzője a XVII. századdal szemben, mely a hagyományok hű ápolásának, a dolgok megállapított rendje változatlan megtartásának százada — a bizalmatlanság minden, a multból származó tan és elv iránt. Míg a XVII. század philosophjai meg vannak győződve, hogy a világ folyása a legkedvezőbb s azon nincsen semmi változtatni való, hacsak az nem, hogy a királyi hatalmat egy kissé emberségesebben gyakorolják: addig a XVIII. század éppen nincs megelegedve a dolgok rendjével, nem akar ismerni

¹ L. Robert v. *Mohl*: Die Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften I., III. — *Bluntschli*: Gesch. des allg. Staatsrechts und der Politik. — *Raumer*: Ueber die geschichtliche Entwicklung der Begriffe von Recht, Staat und Politik. — *Vorländer*: Gesch. der philos. Moral, Rechts- und Staatslehre der Engländer und Franzosen. — *Janet*: Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale. — *J. Barthélemy-Saint-Hilaire*: Politique d'Aristote. (Préface.) — *Lerminier*: Introduction générale a l'histoire du droit. — *Caro*: La fin du dix-huitième siècle. — *Bardoux*: Les légistes et leur influence sur la société française. — *Saint Simon*: La liberté politique.